

Primerjava pandemije covid-19 z vojno paradigmo

ALOJZ ŠTEINER

Povzetek

Leto 2020, in kot kaže tudi 2021, bo ostalo zaznamovano s pandemijo covid-19. Gre za bolezen, ne vojno, vendar se kot raziskovalni izziv pojavlja vprašanje, ali pandemijo lahko in smemo primerjati z vojno paradigmo in njenimi obrambno-vojaškimi implikacijami ter iskati stične točke s sodobnimi civilizacijskimi izzivi obeh. Vojna paradigma se je s prehodom v novo tisočletje in pred tem z razpadom bipolarnosti in blokvske delitve sveta dodobra transformirala. Pojav hibridne vojne je v zadnjem desetletju vojno paradigmo spremenil do nerazpoznavnosti in jo obenem močno približal nekaterim implikacijam, ki se pojavijo s pandemijo covid-19. Kot pri pojavu vojne, ki se ji želimo učinkovito zoperstaviti, zahteva obvladovanje pandemije krizno upravljanje, in to najboljše. V tem je tudi jedro razumevanja in pogledov, kako pandemijo obvladovati. Ob tem pa se poleg soočanja s pandemijo in boleznijo covid-19, soočimo še z infodemijo ter izzivom obvladovanja strahu in poslušnosti.

V prispevku izpostavljamo nekatere ugotovitve iz primerjalne analize pandemije covid-19 z vojno paradigmo. V razpravi pa še ugotovitve iz primerov ukrepanja, izkoriščenimi in tudi izgubljenimi priložnostmi ter izzivi, ki se pojavljajo kot neizogibni transformerji (transformacija) na nekaterih družbenih področjih. Pri tem so osrednji izzivi zagotavljanje odpornosti družbe in strategija njenega doseganja ter ohranjanje doseženih standardov človekovih pravic.

Ključne besede: covid-19, pandemija, epidemija, infodemija, vojna paradigma, hibridna vojna, transformacija, odpornost družbe, krizno upravljanje

Comparison of the covid-19 pandemic with the war paradigm

ALOJZ ŠTEINER

Abstract

Year 2020, and as it appears 2021, will remain marked by the Covid-19 pandemic. It is a disease, not a war, but as a research challenge, the question arises, whether a pandemic can and should be compared to the war paradigm and its defensive-military implications, and to look for points of contact with the modern civilizational challenges of both. The war paradigm has transformed completely with the transition to a new millennium and before that with the collapse of bipolarity and the block division of the world. The emergence of hybrid warfare has changed the paradigm of war in the last decade to be indisclosable, and at the same time brought it very close to some of the implications that arise with the Covid-19 pandemic. Successful cope of pandemic it requires the best crisis management, such as with the emergence of war, which we want to fight effectively. This is also the core of understanding and views of how the pandemic is managed. In addition to confronting the pandemic and the covid-19 disease, we face an infodemia and the challenge of managing fear and obedience.

The paper highlights some of the findings from the comparative analysis of the Covid-19 pandemic with the war paradigm. The discussion also includes findings from examples of action, exploited and also lost opportunities and challenges that emerge as inevitable transformers (transformation) in certain areas of society. The main challenges are ensuring the resilience of society and the strategy for achieving it and maintaining the standards of human rights that are achieved.

Keywords: covid-19, pandemic, epidemic, infodemia, war paradigm, hybrid war, transformation, society resilience, crisis management.

1. Uvodni del

Covid-19 je virus z zelo eksponentnim širjenjem, ki se odraža v epidemiji in globalni pandemiji bolezni, kar ni deklarirano kot vojna. Vendar se kot raziskovalni izziv pojavlja vprašanje, ali pandemijo zaradi njenih posebnosti lahko oziroma smemo primerjati z vojno paradigmo in njenimi obrambno-vojaškimi implikacijami ter iskati stične točke s sodobnimi civilizacijskimi izzivi obeh. Poleg tega so se s pojavom virusa pojavile tudi t. i. teorije zarote o namenskih poskusih pospešitve razvoja virusa in njegovi uporabi za bioteroristični razvoj oziroma širitev. S povedanim pa se pri tem zastavlja tudi vprašanje, ali res ne gre za hibridno vojno. Kot uvod v prispevek naj pojasnimo najpogosteje uporabljene pojme.

Pojem **zdravje** je razvejan in široko zasnovan. Slovenski medicinski e-slovar ga opredeljuje kot stanje popolnega telesnega, duševnega in socialnega blagostanja. Po novejših spoznanjih in stališčih Svetovne zdravstvene organizacije (SZO, angl. *World Health Organization – WHO*) pa je zdravje celovit in dinamičen sistem, ki je sposoben prilagajanja vsem vplivom okolja ter omogoča posamezniku in skupnosti opravljati vse biološke, socialne in poklicne funkcije ter preprečevati bolezni, onemoglost in prezgodnjo smrt.

Virus SARS-CoV-2 spada v družino *covidae* virusov (Spletni portal WHO), ki so imunologom poznani že desetletja. Koronavirusna bolezen 2019 (COVID-19 oziroma covid-19) je nalezljiva bolezen, ki jo povzroča virus SARS-CoV-2. S pojavom virusa ob koncu leta 2019 ni bilo na voljo specifičnega protivirusnega zdravljenja. Dejstvo je tudi, da so vlade, pa tudi SZO, covid-19 uvrstile v skupino najbolj nevarnih nalezljivih bolezni, kot so kuga in skupina hemoragičnih mrzlic (ebola, rumena mrzlica ...), s stopnjo smrtnosti med 45 in 100 odstotki², čeprav je smrtnost pri koronavirusni bolezni pod 10 odstotkov okuženih.

Z izrazom **epidemija** se označujeta nenaden izbruh in hitro širjenje nalezljive bolezni v človeški populaciji (SSKJ, 1994, str. 204). Kadar epidemija nalezljive bolezni zajame človeštvo na velikem geografskem območju, to postane **pandemija** (Slovenski medicinski e-slovar; SSKJ, 1994, str. 815). To pomeni, da imamo na nacionalni ravni zaradi korona virusa razglašeno epidemijo, na svetovni ravni pa pandemijo. Pri tem po merilih SZO (prav tam) morajo biti za to izpolnjeni pogoji: da gre za novo bolezen, da povzroča resne zdravstvene težave in se hitro širi med ljudmi.

Zgodovina pozna³ kar nekaj pandemij, pri čemer po številu smrtnih primerov izstopajo zlasti pandemije črnih koz zaradi virusa varirole in pandemije tuberkuloze (ali sušice, skrajšano tudi TBC), v sodobnem času pa pandemije gripe. Kot zanimivost izpostavimo, da je španska gripa, ki jo je po prvi svetovni vojni povzročil virus H1N1, prizadela velik del svetovnega prebivalstva in po podatkih SZO zahtevala več smrtnih žrtev (najmanj 40 milijonov ljudi), kot jih je umrlo za posledicami vojne (od 37 milijonov mrtvih, ranjenih in pogrešanih je bilo

² Glej: NIJZ – spletni portal; Opozorila zdravnice: »Covid 19 kot kuga?«.

³ Več glej: Epidemije in pandemije skozi zgodovino.

16 milijonov mrtvih, od tega 10 milijonov vojakov). Isti virus, ki je povzročil špansko gripo leta 1918, je leta 2009 povzročil pandemijo nove t. i. prašičje gripe, ki je po podatkih SZO zahtevala 18.500 življenj v 214 državah. Poleg pandemije novega koronavirusa SARS-CoV-2 je v svetu še vedno prisotna pandemija HIV, ki so jo prvič odkrili leta 1981 in je do zdaj zahtevala več kot 25 milijonov žrtev (prav tam).

Izraz **infodemija** je skovanka, ki se je pojavila leta 2003 ob pandemiji SARS in poplava informacij, ki so spremljale njegov izbruh. Z infodemijo se označujejo pojavi informacijskega delovanja v povezavi z zdravstvom zaradi pandemije in njegovega širjenja oziroma poplava informacij ter pri tem svojevrsten obseg lažnih informacij⁴.

Paradigma najpogosteje pomeni vzorec, primer ali model delovanja v znanstvenem, epistemološkem ali drugem raziskovanju (Agamben, 2009; SSKJ, 1994, str. 817). Pojem paradigme je v širši uporabi od konca 19. stoletja. V znanosti o znanosti je pojem paradigme sistematično uvedel filozof Thomas Kuhn, in sicer v delu *Struktura znanstvenih revolucij*, zlasti v povezavi z razvojem znanstvene misli in s postopnimi (evolucijskimi) ali revolucionarnimi spremembami. Funkcije znanstvene paradigme so bile, da so konstituirale in pojasnile nek celoten in širši zgodovinsko-problemski kontekst (Kuhn, 1962, str. 156).

Vojna paradigma oziroma **paradigma vojne**, ki nima univerzalne definicije (English definition dictionary), pomeni vzorec ali model vojne kot svetovnega fenomena. V raziskovanju se je pojavila prej, kot se je uveljavil pojem paradigme. Starokitajski vojaški strateg Sun Tzu je v *Umetnosti vojne* (angl. *The Art of War*)⁵ s postavljenimi tezami oblikoval temelje tako strategiji vojne kot tudi taktiki. Delo pruskega generala in vojaškega teoretika Carla von Clausewitz (1780–1831) *O vojni* (angl. *On War*) iz leta 1835 predstavlja teoretično osnovo klasične vojaške misli in vojne paradigme konvencionalnega bojevanja⁶. To se izvaja z uporabo konvencionalnega orožja in taktike med dvema ali več državami v spopadu, z namenom oslabiliti ali uničiti nasprotnikovo vojsko, s čimer se izniči njena sposobnost za konvencionalno vojskovanje. Vse do danes pa je ostalo Clausewitzovo učenje, da je vojna golj »nadaljevanje politike z drugimi sredstvi«.

Kljub temu da se je Clausewitz zavedal pomena ne-državnih vojaških akterjev, kar se razkriva v njegovem pojmovanju »oboroženega ljudstva«, se je ta značilnost uveljavila v post clausewitzovi paradigmi. Uporaba konvencionalnega orožja in začasno zatekanje k nekonvencionalni taktiki sta bila s tehničnim razvojem vojnih sredstev v prvi in še bolj drugi svetovni vojni dopolnjena oziroma nadomeščena še s kemičnim, biološkim ali jedrskim orožjem (Crevel, 2000, str. 186–213, Handel, 2003). Koncept totalne vojne in jedrsko orožje z možnostjo svetovne kataklizme ter uničenja posledično hkrati prinašata paradigmo vojn

⁴ Glej: Infodemic, Macmillan Dictionary.

⁵ Delo iz okrog 5. stoletja p. n. š. se osredotoča na pomembnost pozicioniranja v strategiji in je sestavljeno iz 13 poglavij, od katerih je vsako posvečeno enemu vidiku vojskovanja (Glej: Sun Tzu, *Umetnost vojne*).

⁶ Bebler (1985, str. 13–17) to označuje kot klasično politično teorijo vojne

oziroma konfliktov nizke intenzivnosti in nadomestnih (naščuvanih) posredniških vojn (angl. proxy wars) na lokalnih ali regionalnih ravneh z uporabo konvencionalnega ali asimetričnega bojevanja⁷.

Hibridna vojna je po McCuen (2008) kombiniranje simetričnih in asimetričnih bojnih delovanj. Hoffmann (2007) navaja, da je v primerjavi s klasično vojno, v kateri je odločujoča premoč v simetrični komponenti vojaške sile, v hibridni vojni odločujoča premoč v asimetrični komponenti. V hibridni vojni se pri asimetričnem razmerju sil odvijajo konvencionalna vojaška delovanja, delovanja neregularnih sestav (gverilci, teroristi, najemniki, »prostovoljci«, otroci-vojaki, kriminalci ipd.), izvajajo subverzije, kibernetika delovanja in informacijske operacije v povečanem obsegu.

Tisti, ki se izogibajo pojmu hibridna vojna, raje uporabljajo termin hibridno bojevanje kot vojaško strategijo. Pri tem »napadalec« ne deluje s klasično invazijo, ampak ruši nasprotnika s podtalnimi akcijami, podporo vstajnikom ali nevladnim organizacijam, s sabotажami, kibernetiskim delovanjem in drugimi vplivnimi metodami. Ker se izogiba neposredni vpletenosti, cilje dosega s posredniki in s tem, da zakulisno usklajuje dogajanja ter se obenem predstavlja kot pošten, human in zainteresiran za stabilnost, mir, svobodo in napredek (prav tam).

Na vprašanja, izpostavljena na začetku, iščemo odgovore v tem prispevku. Osrednji predmet proučevanja je namenjen primerjavi vojne paradigme s pandemijo covid-19. Temu pa sledi razprava o novem transformerju ali globalni transformaciji. Vsako napovedovanje prihodnosti, še posebno, če je povezano s preobrazbo držav in družbe ali celo globalno transformacijo, je nevhvaležno in prej ko ne orwellovsko. Vendar je tudi zatiskanje oči pred pogledom v prihodnost in mogočimi spremembami enako nojevskemu držanju glave v pesek.

2. Možne poti za razširitev virusa s teorijami zarote in grand strateški okvir tega

Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) je 30. januarja 2020 razglasila novi koronavirus nalezljive bolezni covid-19 za grožnjo svetovnemu javnemu zdravstvu, 11. marca pa razglasila pandemijo. Kmalu se je pokazalo, da pojav sega v december 2019 z nenavadnimi primeri pljučnice v Vuhanu na Kitajskem, pozneje pa so k temu navajali tudi primere pojava v Franciji in Italiji. Prvemu valu pandemije na pomlad 2020 je z začetkom jeseni, z zelo različno intenziteto pojavnosti v državah, sledil drugi val. Kljub izkušnjam s pandemijo SARS 2002–2003 je bil covid-19 popolno presenečenje in šok. Zaradi odsotnosti učinkovitega zdravlila

⁷ V asimetričnem bojevanju ali asimetričnem angažiranju se relativna vojaška moč bistveno razlikujeta, ali pa se bistveno razlikujeta strategija ali taktika (Več glej: asimetrija v Šteiner, 2014).

⁸ V Sloveniji je bila epidemija uradno razglašena 12. marca 2020 in preklicana 31. maja 2020 (Odredba o razglasitvi epidemije nalezljive bolezni SARS-CoV-2 (covid-19) na območju Republike Slovenije, 12. marec 2020), drugi val pa razglašen 18. oktobra 2020 (<https://www.gov.si/novice/2020-10-18-vlada-razglasila-epidemijo-nalezljive-bolezni-covid-19-na-obmocju-republike-slovenije/>).

pa je covid-19 povečeval občutek nemoči in strahu ter predstavljal podlago za ustvarjanje panike. Poleg zdravstvenega delovanja je bilo izpostavljeno tudi informacijsko in pri tem poplava informacij s številnimi primeri lažnih informacij in zavajanj, kar se je označevalo z infodemijo⁹.

Že januarja 2020 so začele krožiti različne informacije, pa tudi teorije zarote, da pandemija covid-19 izvira iz virusov, ustvarjenih v virološkem inštitutu v Vuhanu. Temu so sledile informacije obveščevalnih in znanstvenih inštitutov o tem, kaj potrjuje ali zanika, da se je to res zgodilo. Bolj kot obveščevalne agencije so bili pri tem kot »ključni igralci« izpostavljeni poleg WIV iz Vuhana (Wuhan Institute of Virology), CIRI iz Lyona, Francija (The Centre International de Recherche en Infectiologie), GNL iz Galvestona, Texas, ZDA (The Galveston National Laboratory), NEIDL iz Bostona, Massachusetts, ZDA (National Emerging Infectious Diseases Laboratories), laboratoriji NML v Kanadi (The National Microbiology Laboratory) in RKI iz Berlina, Nemčija (Robert Koch Institute) idr. K temu bi veljalo dodati vsaj še John Hopkins University Baltimore, Maryland, ZDA, in njegov Coronavirus Research Centre¹⁰.

Proučevanje pojava kaže, da kot možne poti za razširitev virusa lahko navedemo: (1) mutacijo virusa SARS-CoV v SARS-CoV-2 – kar bi pomenilo naravni izvor; (2) okužbo znanstvenikov v Virološkem inštitutu Vuhan (WIV) oziroma nenadzorovan izhod virusa – kar se označuje kot laboratorijska nesreča; (3) namenski poskusi pospešitve razvoja virusa in iskanja protisredstev – kar bi pomenilo namerno spuščanje virusa v okolje in omogočanje širjenja; (4) uporaba virusa kot bioteroristični deploy (razvoj/širitev) in hibridni odgovor na ekonomsko vojno ali kot orodje globalizacije. Omenjene poti bi lahko razčlenili še na: (a) tiste, ki se pojavijo kot izredni dogodki bodisi razvojne narave bodisi nesreče, mednje bi šteli prvi dve navedeni poti, in (b) kot umetno sproščanje in namenska uporaba s preostalima dvema navedenima¹¹.

⁹ Glej: Infodemija napačnih informacij in govorice se širi hitreje kot koronavirus.

¹⁰ JHU Coronavirus Research Centre, vodi priznano svetovno pandemijsko informacijsko bazo in t. i. covid atlas.

¹¹ Primeri informacij o tem so:

- (1) Spletni portal PublishWall (<https://beta.publishwall.si/>) je objavil več prispevkov z različnimi naslovi: Dokazano: koronavirus SARS CoV-2 je bil gensko manipuliran v Vuhanu s financiranjem iz ZDA, 24. maja 2020; Raziskava: SARS CoV-2 kot biološko orožje; Avstralski raziskovalci vidijo manipulacijo koronavirusa; idr.
- (2) Polkovnik Vladimir Kvačkov, glavna vojaška obveščevalna služba generalštaba ruske vojske (GRU), je navajal: »Korona virus – lažna pandemija in specialna operacija globalnega podzemlja«. Objava na <https://www.youtube.com/watch?v=WF5fK3tpvmc>, v letu 2021 ni več dostopna.
- (3) Nemški zvezni parlament je v začetku leta 2013 publiciral scenarije iz "Analize tveganja za zaščito državljanov" nemške vlade iz leta 2012, v kateri razčlenjujejo ukrepe in posledice dveh možnih naravnih katastrof: poplav in pandemije. Del analize pod naslovom "Pandemija virusa Modi-SARS" je izdelal ugledni nemški inštitut Robert Koch v sodelovanju z nekaterimi vladnimi službami. Dokument so v javnosti pogosto povezovali kot temelj za različne teorije zarote. Več glej: Je nemška vlada že pred leti napovedala koronavirus?

V našem prispevku o primerjavi z vojno paradigmo nas pri pandemiji zanima predvsem namenska uporaba virusa kot pogojno imenovano »vojno« sredstvo. Odgovora na vprašanje, ali je bil virus sproščen »umetno« in ali je »res ušel« iz laboratorija, ne bomo dobili tako kmalu, če sploh. Tudi zaradi tega, ker velja, da se z biološkimi sredstvi oziroma orožjem in njegovo uporabo protagonisti praviloma ne (iz)postavljajo, še manj pa prevzemajo odgovornost za uporabo in posledice učinkov.

Vodilni virologi so pogosto izpodbijali navedbe, da je SARS-CoV-2 uhajal iz inštituta¹², obenem pa pozivali k preveritvi tega. To pa je samo še podžigalo informacije ali zamisli o zaroti.

V javnosti in nastopih politikov je najpogosteje, zlasti v predvolilni kampanji 2020, in najdlje šel nekdanji ameriški predsednik Trump, ki je za glavnega krivca in akterja pandemije označil Kitajsko. Vendar njegovim izjavam niso sledili dokazi o tem. Dejstvo je, da so ZDA na podlagi predvolilnega programa MAGA iz leta 2016 (Make America Great Again)¹³ leta 2017 spremenile svojo grand strategijo¹⁴, čemur sta sledila oddaljevanje od multilateralizma in orientacija na Zahodni Pacifik in Južno kitajsko morje ter proti najresnejšemu gospodarskemu tekmecu. Trumpovi napovedi ekonomske vojne Kitajski so sledili carinski »spopadi« (ne le s Kitajsko) za nove sporazume o carinah in nov azijski trgovinski »pakt« 2020, brez ZDA. Hkrati s tem pa se množijo covid-19 zarote ali odzivi¹⁵. Med njimi tudi tista, ki omenja finančne povezave med virološkimi laboratoriji in farmacevtskimi velikani, ki bodo očitno največji zmagovalci protikoronskega spopada.¹⁶

Virus ni vojna, je bolezen. Ni mu mogoče napovedati vojne in ga zaenkrat ni mogoče premagati. Vprašanje je, kako ga bomo omejili ali zaježili. Vsak virus ima tudi svoj informacijski frekvenčno-kvantni zapis. Če ga je mogoče programirati in spreminjati, je zelo primeren za delovanje po potencialnem nasprotniku. Ker virus ni živ organizem, ampak beljakovinska molekula, se ne ubije, ampak se razgradi. Čas razpada je odvisen od temperature, vlage in vrste materiala, v katerem je¹⁷. V nadaljevanju navedena primerjava vojne paradigme s pandemijo

¹² Glej primere na: Misinformation related to the COVID-19 pandemic

¹³ Glej: American Grand Strategy in the Age of Trump.

¹⁴ K temu so leta 2019 dodali in javno predstavili prilogo k Nacionalni obrambni strategiji o neregularnem vojskovanju (angl. Irregular Warfare Annex – IWA). Ta je še vedno pretežno protiteroristična, vendar usmerjena tudi proti svetovnim silam, kot sta Kitajska in Rusija, ter slabim državam, kot sta Severna Koreja in Iran.

¹⁵ Glej: Wuhan Institute of Virology na Wikipediji (https://en.wikipedia.org/wiki/Wuhan_Institute_of_Virology).

¹⁶ Takšen primer je zapis na enem od forumov, da je vuhanski virološki laboratorij v lasti Glaxo, ta pa v lasti Pfizerja, ki se pojavlja kot globalni izdelovalec cepiva, ki ga upravlja denarni sklad Black Rock. Ta družba pa nadzoruje centralne banke in upravlja približno tretjino svetovnega naložbenega kapitala. Glej : Forum na Med.Over.net.

¹⁷ Glej: Miha Avberšek: Mikrobiolog, ki ne želi molčati.

covid-19 nima namena potrjevati t. i. teorij zarote, še manj pozivati na vojno delovanje ali huškati k vojnim pristopom pri upravljanju družbe v razmerah epidemije na nacionalni in pandemije na globalni, t. j. »svetovni« ravni. Vendar so nekateri kazalniki zelo zgovorni in nas ne morejo pustiti ravnodušnih, tudi če ne pristajamo na namene, ki bi lahko bili v ozadju ali so še tako absurdni kot je splošni (svetovni) kaos. In še, če pri omenjenem še vedno ni smiselno govoriti o zaroti in vojni, je tu vprašanje, komu je v interesu ali kateri nameni so za t. i. infodemijo, ki se kaže v povzročanju strahu zaradi pandemije.

3. Primerjava paradigme vojne s pandemijo covid-19

Kazalniki, ki smo jih uporabili za izvedbo primerjave, so: (1) pojmovna označitev, (2) splošna značilnost pojava, (3) pro in contra imperativa pojava, (4) posledice pojava, (5) izpostavljenost človeške populacije, (6) izpostavljenost osrednjih družbenih podsistemov, (7) psihosocialni vidik posledic pojava, (8) dostopnost informacij, (9) pojavna oblika nasprotnika in (10) odgovornost države do žrtev.

Primerjava je v raziskovanju pojava covid-19 do zdaj razmeroma osamljen poskus. Zaradi tega se pri izbiri kazalnikov zastavlja tudi vprašanje, ali smo zajeli ustrezne elemente in so ti povsem primerni oziroma tudi primerljivi. Nasprotniki označevanja pandemije z vojnim izrazjem pa bi sploh nasprotovali primerjavi. Če je klasična vojna paradigma, zlasti tista, ki se nanaša na svetovni vojaški spopad, prepoznavna, tega ni mogoče trditi za hibridno vojno in hibridno bojevanje ter elemente asimetrije v njem, kamor bi lahko umestili pandemijo. Primerjavo prikazujemo v preglednici 1.

Preglednica 1: Primerjava paradigme vojne s pandemijo covid-19

Kazalnik za primerjavo	Vojna/svetovna	Epidemija/pandemija	Opomba
Pojmovna označitev	- svetovna vojna – globalni vojaški spopad	pandemija – globalna virusna kriza	
Splošna značilnost pojava	- vojno stanje - vojne razmere in vojaško delovanje*	- izredno stanje izredne razmere in protiepidemiološko delovanje	* lahko tudi vojaška okupacija
Pro in contra imperativa pojava	- poraziti nasprotnika, zavzeti njegov prostor zmaga - mir	- obvladati epidemijo in omejiti (preprečiti) širjenje-odpornost in prekuženost - zdravje	
Posledice pojava	- mrtvi in ranjeni vojaki in civilne osebe - uničena ali poškodovana infrastruktura - fizično uničeno gospodarstvo	- mrtvi in preživeli s posledicami bolezni - paralizirana infrastruktura - onemogočeno delovanje gospodarstva in javnih služb	

Izpostavljenost človeške populacije	<ul style="list-style-type: none"> - pretežno mlajša populacija - kritično izpostavljeni vojaki 	<ul style="list-style-type: none"> - pretežno starejša populacija - kritično izpostavljene ranljive supine in v izpostavljenih družbenih sistemih 	
Izpostavljenost osrednjih družbenih podsistemov	<ul style="list-style-type: none"> - obrambno varnostni in vojaški podsistemi - družbeni podporni sistemi - uničeno ali izčrpano gospodarstvo 	<ul style="list-style-type: none"> - zdravstvenovarstveni podsistemi (bolnišnice in DSO) - družbeni podporni sistemi* - propadlo ali onemogočeno gospodarstvo 	- komunalni (odpadki, pogrebi) in oskrbni (trgovina, voda, elektrika)
Psihosocialni vidik posledic pojava	<ul style="list-style-type: none"> - smrti in uničevanje - dehumanizacija vojaštva - etnično uničevanje - namerno povzročeno trpljenje 	<ul style="list-style-type: none"> - psihološki učinki in razgradnja družbenih navad - desocializacija posameznikov in skupnosti - pospešeno izumiranje starejše generacije (kot v trkih generacij ali spopadih civilizacij) 	
Dostopnost informacij	- omejena in cenzurirana	- infodemija in poplava lažnih informacij	
Pojavna oblika nasprotnika	<ul style="list-style-type: none"> - vidni in prepoznavni nasprotnik in učinki delovanja - hitra vojna s sredstvi, pred katerimi ni nasprotne učinkovite obrambe 	<ul style="list-style-type: none"> - nevidni ali celo neobstoječi nasprotnik (virus) z omejenim zoperstavljanjem - eksponentno širjenje in omejeno učinkovito zdravljenje (ni cepiv) 	
Odgovornost države do žrtev	<ul style="list-style-type: none"> - skrb za veterane - sanacija posledic (rekonstrukcija) - skrb za vojne in civilne žrtve vojne 	<ul style="list-style-type: none"> - ni skrbi države za žrtve - sanacija posledic (konsolidacija) - izboljšanje delovanja izpostavljenih podsistemov 	

Vir: lasten

Primerjava je v raziskovanju pojava covid-19 do neke mere osamljen poskus. Zaradi tega se pri izbiri kazalnikov postavlja tudi vprašanje, ali smo vključili ustrezne elemente in ali so ti povsem primerni oziroma tudi primerljivi. Nasprotniki označevanja pandemije z vojnim izrazjem pa bi sploh nasprotovali primerjavi. Če je klasična vojna paradigma, zlasti tista, ki se nanaša na svetovni vojaški spopad, prepoznavna, tega ni mogoče trditi za hibridno vojno in hibridno bojevanje ter elemente asimetrije v njem, kamor bi lahko uvrstili pandemijo. Primerjavo prikazujemo v preglednici 1.

Na pojmovni ravni primerjamo svetovno vojno kot globalni vojaški spopad s pandemijo kot globalno virusno krizo.

Splošna značilnost prvega pojava je praviloma razglašeno vojno stanje zaradi vojnih razmer in vojaškega delovanja nasprotujočih si sil ali vojaške okupacije ene ali več držav. Pri drugem pojavu se kot splošna značilnost kaže izredno stanje zaradi izrednih razmer, ki ga zahteva ali na katerega se sklicuje protiepidemiološko delovanje.

Imperativ vojne je poraziti nasprotnika, zavzeti njegov prostor oziroma zmagati v vojni. Nasproti tega je mir, čeprav ima ta imperativ lahko svoje izhodišče tudi v tem, da je mir mogoč le s porazom nasprotnika. Bipolarnost imperativa (v zmagi in miru) je sorodna bipolarnosti pri epidemiji med njenim obvladovanjem (zmago nad epidemijo) in odpornostjo pred virusom in zdravljenjem.

Vojne prinašajo mrtve in ranjene vojake ter tudi civiliste, uničeno ali poškodovano infrastrukturo in zaradi tega fizično uničeno gospodarstvo. Posledice pandemije so mrtvi in tisti, ki so virusno bolezen preživeli, a imajo zaradi nje posledice. Vojna delovanja prinašajo uničeno ali poškodovano infrastrukturo zaradi vojnih spopadov na kopnem in posrednega delovanja z letalstvom ali raketami. Gospodarstvo je v vojnah lahko fizično uničeno ali tako izčrpano, da ne more uspešno delovati. Pandemija ne uničuje javne in gospodarske infrastrukture, vendar jo paralizira in onemogoča delovanje gospodarstva in javnih služb. To ima poleg funkcionalnega (paraliziranje in onemogočanje delovanja) še psihološki učinek, saj na videz ni fizičnih uničenj ali poškodb. Če za vojne velja, da ni mogoče proizvajati zaradi uničenih obrtnih delavnic in tovarn ter pomanjkanja delovne sile, za ta vidik v pandemiji velja, da ni mogoče proizvajati, ker delovni sili ni dopuščeno delati, oteženo je razdeljevanje oziroma transport izdelkov, teh pa ni mogoče prodajati prek običajne trgovske mreže.

Vojne z vidika angažmaja zajamejo pretežno mlajšo človeško populacijo, pri čemer so kritično izpostavljeni vojaki. Totalnost vojn seveda prizadene tudi številne izpostavljene civiliste zaradi žrtev, poškodb ali prisiljenosti v begunstvo in taborišča. V pandemiji je bolj izpostavljena starejša populacija, med njimi pa so kritično izpostavljene ranljive skupine, zlasti starostnikov in zaposlenih, pri teh je na prvem mestu bolnišnično in varstveno-oskrbno osebje, pa tudi preostali, ki opravljajo druge dejavnosti v neposrednem stiku z ljudmi.

Pri izpostavljenosti osrednjih družbenih podsistemov so v vojni v ospredju obrambno-varnostni in vojaški podsistemi ter družbeni podporni sistemi v odvisnosti od tega, kako jih je vojno delovanje zajelo (kot neposredno bojišče ali kot drugo ozemlje, morje in zračni prostor države v vojni). Gospodarski podsistemi so bodisi uničeni bodisi izčrpani zaradi orientiranosti na vojno proizvodnjo ali njene vojaške potrebe. V pandemiji so najbolj izpostavljeni zdravstveno-varstveni podsistemi, med njimi bolnišnice in oskrbne zmogljivosti za starostnike. Pandemija tako kot vojna izpostavlja delovanje družbenih podpornih sistemov, zlasti komunalnih in oskrbnih. S tem, ko smo zapisali, da so bile najbolj izpostavljene zdravstvene in varstvene dejavnosti, bi lahko naredili tudi napako, ker smo v drugi plan potisnili komunalne sisteme, ki skrbijo za odpadke, oskrbo z vodo, elektriko, trgovine in lahko paralizirajo preostalo zdravo populacijo. Vojna in pandemija imata sicer skupni izziv, kako in kje pokopati mrtve, pa tudi kako in kje zagotoviti oskrbo za ranjene oziroma bolne, ki pa je različen.

Psihosocialni vidiki posledic vojne so smrti in uničevanje, dehumanizacija vojaštva, zlasti ko vojaki postanejo le številke na tehnici aritmetike vojaške moči. Vojne za ozemlja poleg tega prinašajo etnično uničevanje ali celo etnična čiščenja. Pandemija poleg psiholoških učinkov pred neznanim umiranjem ali okužbami prinaša razgradnjo družbenih navad, desocializacijo družbenih skupnosti in celo posameznikov v njih. Zaradi zaprtosti držav se celo zmanjšujejo migracijska gibanja. Posledice pandemije se kažejo kot pospešeno izumiranje starejše generacije, kot da bi šlo za generacijsko vrzel (angl. generation gap) ali trke generacij (angl. clash of generation).

V vojni je dostopnost informacij zelo omejena in usmerjena glede na cilje vojne. Temu sledi tudi cenzura, da bi se preprečilo oddajanje državnih in vojaških skrivnosti ali vplivalo na moralo vojaštva in drugih ljudi. Pandemija covid-19 je nadgrajena s t. i. infodemijo, s katero je informacijska dimenzija dvignjena na višjo raven. Vendar ima ta tudi svojo temno plat, ki se kaže v tem, da je v množici informacij veliko lažnih, ki lahko uničujoče vplivajo na psihosocialno stanje in moralo ljudi.

Na vprašanje, kako se kaže nasprotnik, je ta v vojni kljub prizadevanjem po nevidnosti praviloma viden in prepoznaven skupaj z učinki delovanja. Za učinkovitost vojne se iščejo sredstva, da bi bila vojna časovno čim krajša, s čim manj učinkovito obrambo na nasprotni strani. Pandemija se pojavlja z nevidnim ali celo neobstoječim nasprotnikom, ki je v obliki virusa, z omejenimi možnostmi zoperstavljanja. Dimenzija hitrosti se kaže v eksponentnem širjenju okužb in omejeni učinkovitosti zdravljenja, posebno, ko ni cepiv.

Zaradi klasičnih vojn je odgovornost države do žrtev vojn praviloma močno institucionalizirana, tako v skrbi za veterane kot v skrbi za vojne in civilne žrtve vojne, pa tudi pri sanaciji posledic vojnega delovanja v obliki povojne rekonstrukcije. Pandemija je v bistvu brez institucionalizirane skrbi za mrtve, za katere država nima odgovornosti. Sanacija posledic je bolj podobna konsolidaciji in vračanju v normalnost ter v izboljšanje delovanja izpostavljenih podsistemov.

Nekatere **stične točke** vojne paradigme in pandemije covid-19 so:

- navajanje na žrtve in povečano ali celo neobvladljivo število mrtvih,
- omejitve človekovih pravic in svoboščin zaradi vojnih ali izrednih razmer,
- omejitve gibanja (kot policijske ure in zapore območij) in združevanja, samoizolacija in izolacija ter represivno ukrepanje proti kršiteljem,
- propagandno delovanje in t. i. psihološke operacije v obeh pojavnih oblikah za širjenje negotovosti in strahu ter prizadevanja za krepitev odpornosti družbe ob obeh pojavih,
- strah, šibkost, totalitarnost ukrepov discipliniranja in ločevanja,
- stabilizacija (fronte, stanja in širjenja pandemijskih razmer),
- spremembe v upravljanju države, komunalnih podsistemov, zdravstva in šolstva,
- proračunski deficiti, povečevanje javnega dolga in prekomerno zadolževanje,
- evforija (boom) ob koncu vojne in po osvoboditvi ali koncu epidemije.

4. Razprava o covid-19 kot dejavniku globalne transformacije

Razpravo o novem transformerju in globalni transformaciji¹⁸ začenjamo s poudarkom, da zadeva še ni v celoti raziskana, pa tudi, da vsi izsledki o pojavu nalezljive bolezni covid-19 niso dostopni. Poleg tega je obvladovanje pojava še vedno v fazi omejevanja novega in neznanega »sovražnika človeštvu« in pri tem iskanja učinkovitih strategij in protisredstev, zaenkrat predvsem varnih cepiv. Izpostavimo še enkrat, če gre pri covid-19 za t. i. pojav hibridne vojne in biološkega delovanja v njem, bomo o nekaterih dokazih še dolgo le domnevali. Kljub temu je z gotovostjo mogoče trditi, da se covid-19 pojavlja kot dejavnik ali kar transformer (preoblikovalec) v globalni transformaciji¹⁹.

Pojav hibridne vojne je eden mlajših v vojni terminologiji in njeni paradigmi. Hibridna vojna praviloma nima vojne napovedi, pogosto tudi ne prepoznavnega vojaškega namena in uporabe sredstev, ki bi to potrjevali. Vendar cilji in končna stanja ostajajo podobni kot v klasični vojni paradigmi. Skrivanje namena vojne je bistvo hibridne vojne, in zato pojmu nekateri celo oporekajo veljavnost in se zatekajo k izrazu hibridno delovanje. Tudi zato, da bi se izognili dilemi, da v primeru, ko ni jasnega političnega namena, ni vojne. To pomeni, da je pojav hibridne vojne, vojno paradigmo spremenil do nerazpoznavnosti in jo obenem močno približal implikacijam, ki se pojavijo s pandemijo covid-19. Tisti, ki nasprotujejo uporabi vojnega izrazja v povezavi z boleznijo covid-19, pri tem spregledajo, da je temeljni namen vojne uničevanje nasprotnika, ki se z virusom dosega podobno kot s kinetičnim orožjem v vojnem delovanju. Kdo je umrl »z virusom« in kdo je umrl »zaradi virusa«, je podobno, kot kdo je umrl v vojni in kdo je umrl zaradi posledic vojaškega delovanja v njej. Ob tem se hibridnost

¹⁸ SSKJ izraz transformacija pojasnjuje kot preoblikovanje, preobrazbo, na primer družbenih odnosov, in kot spremembo, pretvorbo, na primer v elektroniki in matematiki. Transformirati pa kot preoblikovati, preobraziti, na primer organizacijo, mednarodne odnose, oziroma kot spremeniti, pretvoriti (SAZU, 2000, str. 1414).

¹⁹ Glej: COVID-19 and World Order: The Future of Conflict, Competition, and Cooperation (Hal in Gavin, 2020)

vojne brez izstopajočega vojaškega delovanja prilagaja protivojni politiki držav in sploh protivojnim odnosom družbe ali posameznih skupnosti in se s tem izogiba vojnim obtožbam. Je pandemija lahko v zakritem političnem namenu uporabljena kot hibridno vojno sredstvo, ko pa zajame samega uporabnika. Odgovor za spopad globalne narave lahko najdemo v obeh svetovnih vojnah. Samo spomnimo se žrtev letalskih napadov nad Veliko Britanijo 1940 in štiri leta kasneje nad Nemčijo. Aritmetika vojaške moči deluje na principu premoči, kjer je poraženec tisti, ki izgubi več, zmagovalec pa tisti, ki dobi več ali vse. V odsotnosti vojaških sredstev in aktivnosti so v hibridni vojni digitalne družbe priročne informacije. V bistvu je bila informacijska dimenzija vojne vedno zelo izpostavljena. V pandemiji digitalne družbe je ta dimenzija še posebno pomembna. Vendar, kot že pojasnjeno, informacijska dimenzija pandemije covid-19 ni edina vzporednica z značilnostmi hibridne vojne ali vsaj hibridnega delovanja proti nacionalnim in nadsacionalnim sistemom.

Tako kot pojav hibridne vojne izhaja iz domene videti realnost z nove perspektive, to velja tudi za pandemijo. Pri vojnih strategijah je treba izpostaviti, da so te usmerjene v uveljavitev vojaške (pre)moči s presežkom vojakov in vojaške tehnike, v povečevanje zmogljivosti vojne ekonomije in proizvodnje za vojaške potrebe, v več obveščevalnih dejavnosti in več diplomacije ter nenazadnje v poskuse doseči (strateške) prednosti na omenjenih področjih ali v celoti. Vprašani, kako hitro končati vojno kot globalni spopad in čim hitreje premagati ali obvladati epidemijo na nacionalni ravni ali pandemijo kot svetovni pojav, se tako pojavljata kot strateški vzporednici. Ti kot izziva vedno znova bijeta bitko s časom in preskusom vzdržljivosti ter odpornosti od posameznika do države in širše.

Pandemija covid-19 je pokazala na številne slabosti, še posebno pa na slabosti nacionalnih zdravstvenih politik in sistemov, sistemov socialnega varstva ter t. i. socialne države nasploh. Omenjenim se pogosto očita, da so bili pri boju proti epidemiji šibki in nevzdržljivi ter nezadostni. Covid-19 še najbolj razgali zdravstvo in državno skrb za starejšo populacijo, kot njihovo izpostavljeno in rastočo strukturo družbe²⁰. Vendar je kratkoročno gledano vpliv pandemije na človeška življenja in smrti manjši, kot potencialno in stvarno uničevanje gospodarstva in vpliv na ekonomsko varnost, ki lahko dolgoročno ogrozi številne populacije ali celo obstoj generacij in nacionalnih ekonomij.

Hibridna vojna praviloma tudi ne zahteva vojnega stanja, še več, spreminja celo institut izrednega stanja in izrednih razmer. Za vojno stanje so značilne vojaške aktivnosti bodisi v obliki ofenzivnih bodisi defenzivnih ali kombiniranih delovanj in temu primerno je organiziranje oblastnega delovanja ter celotnega družbenega življenja. Z razglasitvijo vojnega stanja se temu načeloma prilagodita tudi upravljanje države in njenih podsistemov ter družbeno življenje nasploh. Izraz izredne razmere se uporablja predvsem za označitev posebnih okoliščin in izrednega stanja, nastalih zaradi različnih vplivov ogroženosti,

²⁰ O tem na mednarodni ravni zanimivo podoba kažejo obravnava na Izvršilnem odboru WHO, 8. februarja 2020, in poziv h krepitvi pripravljenosti na izredne razmere na področju zdravja ter izvajanje mednarodnih zdravstvenih predpisov; dokument WHO EB146.R10.

najpogosteje naravnih in drugih nesreč oziroma katastrof²¹. Temu se prilagodita delovanje oblastnih in drugih struktur ter njihovo upravljanje, ki ga pogosto označujejo s kriznim. Takšno delovanje je lahko tudi predhodnica vojnemu stanju, ko se poveča vojaška ogroženost, ali prehod izrednega stanja v vojno. Za obe stanji, vojno in izredno, je skupno to, da se delovanje države in družbeno življenje spreminjata, omejujeta ter prilagajata nastalim okoliščinam na političnem, gospodarskem, varnostnem in drugih področjih. Obvladovanje pandemije zahteva krizni odziv, in to najboljši, kot pri pojavu vojne, če se jima želimo učinkovito zoperstaviti. Ob tem pa se soočimo še z izzivom obvladovanja strahu in poslušnosti. Ker se ob pandemiji soočimo še z infodemijo, so nekateri pri tem dezinformacije označevali s podobno grožnjo kot je pojav covid-19 in napovedovali tudi boj proti infodemiji.²²

Izpostavimo še, da so za vsako razglasitev izrednega stanja najprej potrebne izredne razmere, tako kot so za vojno stanje potrebne vojne razmere. Posebnost izrednega stanja ali vojnega stanja se lahko kaže tudi z negotovostjo ali celo kaosom. Pri tem se v imenu zagotovitve varnosti in svobode v obeh primerih občutno posega v posameznikovo svobodo in njegove temeljne človekove pravice. Posebej so izpostavljene demokratične institucije oziroma njihovo normalno delovanje. Z ukrepi, kot so začasna ukinitve parlamenta, začasna uvedba policijske ure in dodatne represije, omejevanje ali celo cenzura informacij in podobno, se vzpostavljajo razmere za diktaturo, ki naj povrne red in ljudem spet omogoči varnost. Obvezni spremljevalec omenjenih stanj je strah v njegovih najširših pojavnih oblikah in z zastraševalnim ali celo ustrahovalnim delovanjem na posameznike ali skupnost. Pogosto se ukinitve vojnega in izrednega stanja prikazuje celo kot osvoboditev, čemur je mogoče pritrčiti, zlasti če gre za odpravo prej omenjenih omejitev in vrnitev svoboščin in človekovih pravic.

Številni avtorji v Sloveniji so polemizirali s prakso, da ob izrednem stanju epidemije covid-19 niso bile razglašene izredne razmere, uveljavljali pa so se številni »izredni« ukrepi²³. Pri izrednem in vojnem stanju je vprašanje legitimnosti in legalnosti uveljavljanja tega pomembno. Ob tem je ključno, ali so razmere res takšne, da zahtevajo razglasitev izrednih ali vojnih razmer, na katerih normativnih podlagah se te lahko razglasijo in v kakšni proceduri ter kako so razglašene. V središču ostaja vprašanje, kako se omejijo pravne zadeve, še posebno, ko gre za razveljavitev človekovih pravic in svoboščin. Razglasitev omenjenih razmer pa je pomemben dejavnik tudi za vrednotenje ukrepov, posebnosti stanja, ravnanje oblasti, obnašanje posameznikov in odziva skupnosti in družbenih ter političnih skupin.

Menim, da je virus covid-19 bolj prizadel svobodne in liberalne družbe in ureditve, saj so se

²² Evropska komisija in visoki predstavnik za zunanje zadeve in varnostno politiko sta 10. junija 2020 objavila »Boj proti dezinformacijam v zvezi s COVID-19 – kaj je res in kaj ne«, v katerem predlagata konkretne ukrepe za povečanje odpornosti EU v boju proti dezinformacijam (Koronavirus: EU z novimi ukrepi proti dezinformacijam).

²³ Več o tem glej: Teršek, Izredno stanje in »razglašeno« izredno stanje, blog z dne 29. oktobra 2020, in Informacijski pooblaščenec, Epidemija ne sme biti razlog za ukinitve ustavnih pravic, z dne 30. marca 2020.

mu lažje zoperstavljali totalitarni sistemi z omejeno demokracijo ter poslušnosti navajeno populacijo. Pri tem izhajam iz primerjave med t. i. azijskim načinom varovanja pred okužbo in zahodnim pristopom. Seveda lahko tudi v liberalnih in demokratičnih družbah zasledimo različne strategije in pristope, kot na primer do vprašanja t. i. zapiranja držav (angl. lockdown). Ta vidik je tisti, ki v razmerah negotovosti, strahu in zapiranja skupnosti kot antipod ustvarja neposlušnost, nezaupanje in odpor kot odziv ne le na ravni posameznika, ampak tudi celotne skupnosti. Smelo bi lahko navedli, da tudi zaradi spremljajoče infodemije nastaja novi rod upornikov znotraj nacionalnih držav in proti njim ter njihovim avtoritetam. Ni nepomembno, da je najbolj izpostavljena ravno najmlajša generacija, ki so se ji otroštvo in šolanje ter mladostništvo, kot omenjeno prej, obrnili na glavo.

S povedanim pa smo pri spopadanju s pandemijo ponovno pri značaju strategije, ne le njene vojne ali nevojne narave, temveč dejavnika strahu v njej in njegove uporabe. Tako v vojni kot pandemiji opazimo povečano uporabo strahu in represije za doseganje poslušnosti in uveljavljanje ukrepov. Nasproti temu pa sta pristop z zmanjševanjem dezinformacij in strahu ter zagotavljanje kooperativnosti pri uresničevanju nujnih ukrepov. Kakor koli, uporaba strahu ali celo panike z izpostavljanjem progresivnosti umiranja, pomanjkanja zdravniških postelj in respiratorjev, izčrpanosti zdravstvenega osebja in osebja v domovih za ostarele je postala domena strateškega značaja. Dodajmo še, da pri strahu obstaja več dimenzij pojava, med njimi tudi t. i. preživitveni strah. Tega je treba gledati tudi z vidika oblasti. Da bi oblast ohranila moč, se sama znajde v strahu zanjo in se v prizadevanjih za njeno ohranitev zateka k strahu kot mehanizmu zaščite in varovanja oblasti.

Pri pandemiji covid-19 so družbeni naporu težiščno usmerjeni v zagotovitev učinkovitejšega in bolj vzdržljivega zdravstva ter povečanja zdravstvenih zmogljivosti do maksimuma. Vendar pandemija prizadene tudi gospodarske dejavnosti in družbeno produkcijo ob praktično nedotaknjenih oziroma neuporabljenih zmogljivostih. Zato so številni naporu usmerjeni tudi v prilagajanja in ukrepe za ohranitev ter vzdrževanje ključnih gospodarskih dejavnosti, da ne propadejo ali da se za rekonstrukcijo ne porabi preveč časa in virov²⁴. Pri tem se kot osrednji izziv pojavljajo zagotavljanje odpornosti družbe in strategija njenega doseganja ter ohranjanje doseženih standardov človekovih pravic.

Poudariti je treba še, da nacionalni sistemi kriznega upravljanja praviloma niso bili oblikovani za spopad s pandemijo razsežnosti covid-19. Čeprav se splošna matrika za uspešnost takšnega upravljanja v bistvu ni spremenila in se izraža na vzorcu: jasna navodila ljudem za njihovo učinkovito varovanje in zaščito. Pri tem smo lahko zasledili, da so bili države in njihovi voditelji ob pojavu epidemije presenečeni in šokirani ter nepripravljeni za ustrezno ukrepanje. Problem kriznega upravljanja je tudi v tem, da to v okoliščinah krize ali izrednih razmer ohranja tisto, kar je zgrajeno. Za učinkovit spopad s pandemijo covid-19 pa je bilo treba vzpostaviti ali celo zgraditi nove zmogljivosti in strukture ter zagotoviti vodstva s primernim

²² Glej: Okorn, Streljati čim prej in z vsemi topovi. Intervju z ekonomistom Markom Jakličem, 17. marec 2020.

upravljanjem. Poleg tega so se družbe za vojne pa tudi naravne nesreče pripravljale desetletja. Če ni bilo vojn, so se zatekale k vojaškim vajam in manevrom, pri naravnih nesrečah pa s pridom izkoriščale domače in tuje izkušnje s tega področja. V primeru covid-19 pa so bile te izkušnje bolj kot ne izjema. Zanimivo vprašanje je tudi, zakaj se nemški načrt v povezavi s predhodnim obvladovanjem virusa SARS ni prijel in je analiza²⁵ o tem bolj ali manj ostala brez implementacije, celo v Nemčiji.

K navedenemu je treba dodati, da države, pa tudi mednarodna zdravstvena organizacija, praviloma niso razglašale strategije za spopad z epidemijo oziroma pandemijo, če izvezamo izpostavljanje glavnih ciljev ali pa različnih pristopov²⁶, kar so sicer sestavine strategij. O strategijah je bilo mogoče zaslediti več informacij ob pripravah za cepljenje prebivalstva oziroma izpostavljenih ter rizičnih skupin po ali ob izdelavi učinkovitih cepiv. Če so strategije opredelile ciljev, nabor uporabe sredstev in poti za doseganje ciljev ter postavljenih izhodov oziroma končnih stanj, je odsotnost poimenovanja globalne strategije za spopad s pandemijo, pa tudi nacionalnih strategij, zaradi začetnega presenečenja in ob pomanjkanju učinkovitih protisredstev nekako razumljiva.

Epidemija na nacionalnih ravneh, pa tudi globalno, sproža transformacijo zdravstvenega sistema. Ta se pojavlja kot družbeni imperativ, ki zahteva spremembe tako v strukturnem in organizacijskem pogledu, načinu vodenja, ohranjanja ter vzdrževanja zdravstvenih zmogljivosti in kadrov, kot tudi informacijskih sistemov za potrebe zdravstva in farmacevtskega razvoja zdravil.

Pri iskanju dodatnih odgovorov na trditev o transformerju bi cepiva proti covidu lahko primerjali s čudežnim orožjem proti koncu druge svetovne vojne, t. i. raketami V-2, ki naj bi obrnile izid vojne. To se ni zgodilo, so pa rakete, pozneje vedno bolj izpopolnjene in posebej balistične, še kako zaznamovale hladno vojno in bile, in so še, osrednje sredstvo strateškega odziva ter grožnja človeštvu. Dodajmo še, da zgodovinske izkušnje kažejo, da so se družbe zatem, ko so se znebile vojnega upravljanja in neposredne vojne ogroženosti, pogosto soočile s še hujšimi izzivi ali celo revolucionarnimi preobrati in spremembami. Temu se postpandemijsko obdobje nikakor ne bo izognilo. Tudi zato, ker se populizem, pogosto uporabljen v spopadu z epidemijo, hitro izčrpa in v okolju digitalne družbe še hitreje izgublja verodostojnost. Še posebno, ko se izkaže, da pri izpostavljanju osebne varnosti in prihodnosti obstajajo dvojna merila ali različni pristopi. Mogoče je zato še največji izziv strateško

²⁵ Glej: Informacije iz analize tveganja v civilni zaščiti, dokument nemškega Bundestaga št. 17/12051, 3. 1. 2013.

²⁶ Države članice OZN so 11. septembra 2020 sprejele nezavezujočo resolucijo o skupnem odgovoru na pandemijo. Resolucijo je podprlo 169 držav od 193 in pomeni skupni dogovor držav članic o usklajenem globalnem dogovoru v epidemiji, ki ključno vlogo pri usmerjanju in usklajevanju celovitega globalnega odgovora na pandemijo covid-19" dodeljuje Svetovni zdravstveni organizaciji, vključno z okrepljenim mednarodnim sodelovanjem in solidarnostjo pri omejevanju, ublažitvi in premagovanju pandemije in njenih posledic (Spletni portal UN; Resolution A/74/L.92).

komuniciranje, učinkovito zavračanje lažnih novic ob hkratnem zagotavljanju svobode izražanja in pluralnosti.²⁷

Covid-19 kot dejavnik globalne transformacije bo vplival na številna področja, poleg zdravstvenega in socialnovarstvenega še na raziskovalno, izobraževalno in gospodarsko ter druge, ne le na nacionalnih, temveč tudi na nadnacionalnih oziroma mednarodnih ravneh. Navedeno velja tudi za obrambno-varnostni sektor, v katerem, kot navaja Cigler²⁸, bodo morali biti programi prednostno usmerjeni v podporo zdravstveni varnosti, v logistiko in transport, humanitarno pomoč, sodelovanje s policijo ter v kibernetško obrambo. To bo vplivalo na preoblikovanje celotnega tehnološkega obrambnega sistema, ki bo moral bolj upoštevati tudi inovativne obrambne preskrbovalne verige ter samozadostnost s sanitetno in zdravstveno opremo.

Sklenimo ta del razprave še z eno primerjavo. Vojna paradigma se je s prehodom v novo tisočletje in pred tem z razpadom bipolarnosti in blokvske delitve sveta dodobra transformirala (Šteiner, 2015, str. 13–34). Teroristični napadi 11. septembra 2001 na stolpnici svetovnega trgovskega centra (WTC) v New Yorku in na sedež ameriškega obrambnega ministrstva (Pentagon) v Washingtonu so dobrih deset let po koncu hladne vojne povzročili nesluteno transformacijo na obrambno-varnostnem področju in širše. Ta primer hibridnega terorističnega dejanja je obenem sprožil t. i. globalno vojno proti terorizmu. Barnett v knjigi *The Pentagon's New Map* (2004, str. 34) navaja, da bi morali biti hvaležni presenetljivemu darilu in spoznanjem, ki iz tega izhajajo, kljub katastrofičnosti dogodka in posledic. Nekaj podobnega bi pogumno lahko zapisali tudi za pojav in izkušnje iz spopadanja s pandemijo covid-19. Ta bolezen nam je veliko vzela, hkrati pa daje priložnost, da razumemo in spoznavamo zadeve, ki vplivajo na preživetje in življenje v prihodnosti. Žal se kaže tudi, da se pojav »trde« in na vojno ter vojaštvo orientirane varnosti nadomešča s človeštvu nič manj prijaznim nadomestkom.

5. K sklepu

V prispevku smo prikazali primerjavo paradigme vojne s pandemijo covid-19 in navedli vzporednice za potrditev oziroma zanikanje trditev, da gre za hibridno delovanje z aplikacijami na varnost posameznika in družb v najširšem smislu. Ker hibridna vojna ni klasična vojna, prikazane vzporednice z implikacijami, ki se pojavijo s pandemijo covid-19, navajajo k sklepu, da tudi v tem primeru smemo uporabljati vojno izrazje.

V primerjavi in razpravi je bilo omenjeno, da sta pojav pandemije in njegova primerjava s klasično paradigmo vojne še premalo raziskana. Tvegano pa je tudi vsako namigovanje, ki bi

²⁷ EU je zavezana zaščititi družb, državljanov in svoboščin pred hibridnimi grožnjami, vključno z napačnimi informacijami in dezinformacijami, kot je poudarjeno v strateški agendi za obdobje 2019–2024. Cilj je izboljšati sodelovanje pri odkrivanju, preprečevanju in zatiranju napadov, hkrati pa okrepiti odpornost na te grožnje. (Spletni portal Evropski svet).

²⁸ Glej: Cigler, *Pandemija in vojska*, Dnevnik, 23. maj 2020.

vodilo v teorije zarote v odsotnosti ali prikritosti nedvoumnih dokazov. Do nekaterih od teh se ne bomo dokopali tako kmalu, če sploh. Vendar je naloga znanosti, da dvomi in preverja dejstva, četudi heretična.

Na vprašanje, ali smo pred zatonom konvencionalne vojaške paradigme in klasičnih vojaških in vojnih strategij, je treba odgovoriti, da smo bolj pred vzponom novih in še bolj kompleksnih. Pri teh bo kinetično orožje v obliki pušk in topov potisnjeno v ozadje ter nadomeščeno z novimi tehnologijami in pojavi. Pandemija odstira nove aplikacije varnostne paradigme, pri čemer se je pojem varnosti obrnil na glavo.

Covid-19 se pojavlja tudi kot dejavnik ali kar transformer (preoblikovalec) v globalni transformaciji. Posledice pandemije bodo dolgoročne in iz tega izhajajoč proces transformacije bo dolg, nekatere zadeve pa se bodo kot njene znanilke zgodile nemudoma. Za primer izpostavimo, da nova covid cepiva temeljijo na povsem drugačnih konceptih kot »stari«^{ti} tipi cepiva.

Pandemija covid-19 ni le zdravstveni izziv, ampak širši, saj je temeljito zamajal in prevetрил strukturiranost in učinkovitost družbenih podsistemov, podobno kot je to v povezavi z vojnami. Po pandemiji bodo nujni posegi v upravljanje držav, obvladovanje te in podobnih pandemij, poleg tega bodo posledice čutile še generacije za nami. Pa ne le zaradi dolgov, ki so si jih nakopale države v skrbi za preprečevanje gospodarskega kolapsa in propada. Tako kot v vojnah je treba tudi v pandemiji omeniti zmagovalce proti covid-19, ki bodo svetovne finančne institucije in farmacevtske korporacije. Te bodo oblikovale prihodnjo podobo preoblikovanja družbe in življenja. Z zapiranjem družb in držav zaradi virusa covid-19 je pandemija navidezno proti globalni družbi, v bistvu pa je usmerjena v ustvarjanje novih globalnih igralcev. Ko se omenja pojav kot transformer, pa je tudi v vlogi orodja in poti za še hitrejše uveljavljanje digitalne družbe in njenih implikacij v človeško življenje.

Literatura in viri

1. Agamben, Giorgio, 2009. Kaj je paradigma? *Filozofski vestnik*, let. 30, šte. 1, 2009, str. 107–125.
2. American Grand Strategy in the Age of Trump. Dostopno na: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/08/chapter-one_-_american-grand-strategy-in-the-age-of-trump.pdf (5. decembra 2020).
3. Barnett, Thomas, P. M., 2004. *The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-first Century*. New York: G.P. Putnam's sons.
4. Bebler, Anton 1985, Carl von Clausewitz in klasična politična teorija vojne. V: *Časopis za kritiko znanosti*, št. 75/85-1985, str. 3–17.
5. Brands, Hal (ed.), Gavin, Francis J. (ed.), 2020. *COVID-19 and World Order: The Future of Conflict, Competition, and Cooperation*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
6. Cigler, Mirko. Pandemija in vojska. *Dnevnik*, 23. maj 2020. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042930049> (5. decembra 2020).

7. Comprehensive and coordinated response to the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, General Assembly Resolution A/74/L.92. Dostopno na: <https://undocs.org/A/74/L.92> (5. decembra 2020).
8. Creveld, Martin van, 2000. *The Art of War: War and Military Thought*. London: Cassell.Creveld.
9. Deutscher Bundestag, Unterrichtung durch die Bundesregierung Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz 2012, Dokument 17/12051, 3. 1. 2013. Dostopno na: <https://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/120/1712051.pdf> (5. decembra 2020).
10. English definition dictionary. Spletni dostop - war paradigm, Dostopno na: <https://dictionary.reverso.net/english-definition/war+paradigm/forced> (5. decembra 2020).
11. Epidemija ne sme biti razlog za ukinitvev ustavnih pravic. Informacijski pooblaščenec. Dostopno na: <https://www.ip-rs.si/novice/epidemija-ne-sme-bitirazlog-za-ukinitev-ustavnih-pravic-1178/> (5. decembra 2020).
12. Epidemije in pandemije skozi zgodovino. E-UTRIP.si – spletni portal. Dostopno na: <https://e-utrip.si/epidemije-in-pandemije-skozi-zgodovino/> (5. decembra 2020).
13. Evropski svet. Nova strateška agenda za obdobje 2019–2024, 20. junij 2019. Dostopno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/> (5. decembra 2020).
14. Handel, Michael I., 2003. *Masters of War: Classical Strategic Thought: Third revised and expanded edition*. London: Frank Cass.
15. Hoffman, Frank, 2007. *Conflict in the 21st century – The rise of hybrid wars*. Dostopno na: http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (5. decembra 2020).
16. Infodemic. Dostopno na: <https://www.macmillandictionary.com/buzzword/entries/infodemic.html> (5. decembra 2020).
17. Infodemija napačnih informacij in govorice se širi hitreje kot koronavirus. Dostopno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sl/headlines/priorities/odziv-eu-na-izbruh-koronavirusa/20200618STO81510/koronavirus-eu-z-novimi-ukrepi-proti-dezinformacijam> (5. decembra 2020).
18. Je nemska vlada že pred leti napovedala koronavirus? Dostopno na: <https://www.zurnal24.si/svet/je-nemska-vlada-ze-pred-leti-napovedala-koronavirus-344820> (5. decembra 2020).
19. Koronavirus: EU z novimi ukrepi proti dezinformacijam. Dostopno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sl/headlines/priorities/odziv-eu-na-izbruh-koronavirusa/20200618STO81510/koronavirus-eu-z-novimi-ukrepi-proti-dezinformacijam> (5. decembra 2020).
20. Koronavirus: EU z novimi ukrepi proti dezinformacijam; Dostopno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sl/headlines/priorities/odziv-eu-na-izbruh-koronavirusa/20200618STO81510/koronavirus-eu-z-novimi-ukrepi-proti-dezinformacijam> (5. decembra 2020).
21. Kuhn, Thomas S., 1998. *Struktura znanstvenih revolucij*, prevedla Gorazd Jurman in Simon Krek. Ljubljana: Krtina, 1998, str. 156.

22. McCuen, John J., 2008. Hybrid Wars. V: *Military Review*. Mar/Apr 2008, Let. 88, Štev. 2, str. 107–113.
23. Med.Over.net-Forum. Dostopno na: <https://med.over.net/forum5/viewtopic.php?t=11245997> (5. decembra 2020).
24. Miha Avberšek: Mikrobiolog, ki ne želi molčati. Dostopno na: <https://revijazarja.si/clanek/ljudje/5e9dfebd58b89/mikrobiolog-ki-ne-zeli-molcati?fbclid=IwAR28N82PZ0DCHu75qo2FgXC1PP0DO8T1GaHLvfGOIof8111-44I95P2S8pY> (5. decembra 2020).
25. Misinformation related to the COVID-19 pandemic. Dostopno na: (https://en.wikipedia.org/wiki/Misinformation_related_to_the_COVID-19_pandemic) (5. decembra 2020).
26. NIJZ – spletni portal. Dostopno na: <https://www.gov.si teme/koronavirus-sars-cov-2/#e83273> (5. decembra 2020).
27. Okorn, Tomaž. Streljati čim prej in z vsemi topovi. Intervju z ekonomistom Markom Jakličem 17. marec 2020. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/streljati-cim-prej-in-z-vsemi-topovi/517430> (5. decembra 2020).
28. Opozorila zdravnice: Covid 19 kot kuga? Dostopno na: <https://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/opozorila-zdravnice-covid-19-kot-kuga-gre-za-hudo-zlorabo-politike-gantar-odgovarja/> (5. decembra 2020).
29. PublishWall – spletni portal. Dostopno na: <https://beta.publishwall.si/> (5. decembra 2020).
30. SAZU. 1994. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Ljubljana. Ljubljana: DZS.
31. SAZU. 2000. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Ljubljana. Ljubljana: DZS.
32. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), portal BOS. Dostopno na : <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (5. decembra 2020).
33. Slovenski medicinski e-slovar. Dostopno na: <http://www.termania.net/slovarji/slovenski-medicinski-slovar/5544911/zdravje?query=zdravje&SearchIn=All> (5. decembra 2020).
34. Slovenski medicinski e-slovar. Dostopno na: <http://www.termania.net/iskanje?query=pandemija&SearchIn=All> (5. decembra 2020).
35. Slovenski veliki leksikon, 2004. II. knjiga, Ljubljana, Mladinska knjiga, str. 132.
36. Sun Tzu, Umetnost Vojne. Dostopno na: https://kupdf.net/download/2272570-umetnost-vojne-sun-tzu_58bac29ce12e89da29add374_pdf (5. decembra 2020).
37. Šteiner, Alojz, 2015. Transformacija oboroženih sil po koncu hladne vojne: doktorska disertacija. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/doktorska_dela/pdfs/dr_steiner-alojz.pdf (5. december, 2020).
38. Šteiner, Alojz, 2015. Za boljše razumevanje transformacijske paradigme in transformacije oboroženih sil. *Sodobni vojaški izzivi*, maj 2015, 17, št. 2, str. 13–34.
39. Teršek, Andraž, 2020. Izredno stanje in »razglašeno« izredno stanje ali To ni ta naša razglednica. *Ius-Info blog* 29. 10. 2020. Dostopno na: https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/273108?fbclid=IwAR22EfinX964UNC643qtEgRzBoW-7UFszWyZ1TGwjWRvLna8VNsiDw75aGxk#.X5td_acdxOg.facebook (5. decembra 2020).
40. UN – United nations – spletni portal. Dostopno na: <https://www.un.org/en/desa/covid-19> in <https://www.un.org/en/coronavirus> (5. decembra 2020).